

II.

KYSUCE V OBDOBÍ 2. SVETOVEJ VOJNY

KYSUCE V OBDOBÍ 2. SVETOVEJ VOJNY

(Mário Janík – MVDr. Miloš Jesenský, PhD. – Mgr. Martin Turóci, PhD.)

WEHRMACHT NA KYSUCIACH

Dňa 24. augusta 1939 je v Moskve podpísaný sovietsko-nemecký pakt o neútočení. Tajné prílohy zmluvy definujú záujmy oboch zmluvných strán, na základe ktorých bude Poľsko rozdelené medzi obe veľmoci. Na druhý deň, 25. augusta 1939 Hitler nariaduje, aby nemecký útok začal 26. augusta, ale svoje rozhodnutie na poslednú chvíľu ruší, keď sa dozvedá, že Británia s Poľskom podpísala formálne spojenectvo a že Mussolini odmieta v tejto fáze vstúpiť do vojny. Situácia je o to viac zvláštna, že pôvodne mal vojnový konflikt začať práve na Kysuciach. V každom prípade je tento incident považovaný za „prvý predčasný útok druhej svetovej vojny.“¹

Diverzná jednotka z Čadce

V ten večer, 25. augusta 1939, keď Hitler vydáva generálovi Keitelovi rozkaz, aby zastavil všetky prípravy na inváziu do Poľska, začnú prepukať prvé zmätky. Hranica nástupu wehrmachtu proti Poľsku je dlhá 1 500 kilometrov a po celej dĺžke musí byť doručený rozkaz, že sa útok odkladá. V pohybe je 53 divízií, vrátane šiestich tankových a dve letecké armády. Zadržať ich je teda veľkým problémom. Napríklad jeden z Mannsteinových motorizovaných plukov na východnom Slovensku sa podarí zastaviť na bojovom presune k hranici iba tak, že kuriér s rozkazom k odvolaniu útoku pristane lietadlom na ceste vedľa čelnej kolóny. Inde však rozkaz dorazí

Podpis sovietsko-nemeckého paktu o neútočení. Dokument za sovietsku stranu podpisuje minister zahraničných vecí Vjačeslav Molotov

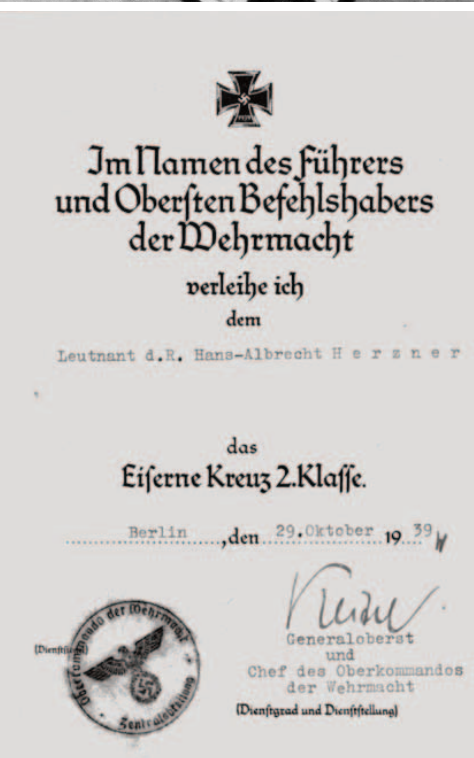

príliš neskoro, ako sa to stane na Kysuciach, kde sa v posledných augustových dňoch 1939 rozmiestňujú k útoku jednotky 7. pechotnej divízie wehrmachtu. A práve tu sa v noci z 25. na 26. augusta odohrala málo známa, diverzná akcia, ktorá mala byť prelúdiom k vypuknutiu druhej svetovej vojny.

V roku 1938 využilo Poľsko Mníchovský diktát k tomu, aby si vynútilo odstúpenie východnej časti českého Těšínska s priláhlým pruhom siahajúcim až ku Čadci. Na poľskom území sa tak ocitla celá česká časť strategickej Košicko-bohumínskej železnice, Bohumín, Český Těšín, Třinec, Jablunkov a Mosty u Jablunkova vrátane častí kysuckých obcí Skalité, Olešná, Svrčinovec a Čierne. Z tohto dôvodu železničné tunely prechádzajúce v Jablunkovskom priesmyku medzi těšínskou a kysuckou stranou boli strážené poľskými vojakmi 4. pluku horských strelcov a zamíňované pre prípad nečakaného útoku.

Pred jednotkou „K“ wrocławského oddelenia Abwehru (*Abwehrstelle Breslau*), poručíka vojenskej spravodajskej služby, doktora Hansa Alberta Herznera, tak stála úloha zmocniť sa v predvečer vojny strategického tunela, zabrániť jeho demolácii a umožniť tak pre budúcnosť plynulé zásobovanie inváznej armády. Na svoju úlohu sa po príchode z 8. armádneho okruhu wehrmachtu vo Wroclawi pripravil naozaj starostlivo. V Jablunkove naverboval približne sedemdesiat členov budúcej bojovej skupiny *Kampforganisation Jablunkau*, ktorí sa vycvičili pre diverzné akcie v Čadci. Tu sa zdokonaľovali v streľbe, orientácii podľa mapy a maskovaní v teréne. Za to denne dostávali dve marky, dvadsať slovenských korún a každý druhý deň pol litra šnapsu.²

Po ukončení výcviku komando pod velením Hansa Herznera a politického vedúceho Franza Maya (býva-

lého poslanca za Henleinovu stranu) vyrazila 25. augusta z Čadce okolo 16. hodiny. Pred polnocou komando prekročilo vtedajšie slovensko-poľské hranice medzi obcami Prívar y a Megoňky a o tri hodiny nato zaútočilo na železničnú stanicu v Mostoch. Rozoznie sa streľba z pušiek a guľometov, začnú vybuchovať ručné granáty. Herznerovi muži prenikajú až ku staničnej budove a boj nabera na zúrivosti. Podporučík Osródek, veliteľ poľských obrancov rozkazuje svojim vojakom ustúpiť k budove miestnej školy, kde sa zabarikádujú a paľbou z okien tlačia nemeckú jednotku k zemi. Napriek tomu sa jednému z členov komanda – Jozefovi Kulikovi podarí zmocniť lokomotívy, s ktorou vchádza do tunela, pri jeho portáli vytrháva zápalné šnúry k výbušnínám a pokračuje až do Čadce.

◀ *Poručík Hans Albrecht Herzner a dekrét o udelení vojenského vyznamenaní, Železného kríža II. triedy, vystavený na jeho meno*

Diverzná skupina poručíka Herznera. Vycvičená v Čadci a nasadená k zaisteniu jablunkovského tunela

V skorých ranných hodinách sa potom na stanici v Mostoch odohral medzi Herznerom a majorom Reicheltom z Čadce približne tento telefónny rozhovor: „Herr Major, všetko klaplo, máme raneného a tridsaťpäť zajatcov. Žiadam o posily.“ – „Okamžite prepustite zajatcov a vráťte sa najkratšou cestou do Čadce. Máme rozkaz zastaviť útok. Ospravedlňte sa zajatcom.“ – „To nie je možné, Herr Major.“ – „Opakujte

rozkaz, Herzner!“ – „Šesť nula nula, vrátiť sa najkratšou cestou do Čadce. Ospravedlniť sa za nedorozumenie. Prepustiť zajatcov...“³

Podľa nemeckých zdrojov, ktoré reprezentuje napríklad monografia Franza Kurowského⁴ diverzný oddiel v priesmyku zajaľ a odzbrojil 800 poľských vojakov a pripravoval sa zajať 1200 ďalších, ktorí prišli vo vlaku do Mostov a netušili, že stanica je obsadená nemeckým komandom.⁵ Zatiaľ čo podľa nemeckej verzie sa komando stiahlo na Kysuce na priamy rozkaz z Čadce, poľské zdroje uvádzajú, že jeho príslušníci boli z Mostov v priebehu niekoľkých hodín poľskými vojakmi vytlačení.⁶

*Generálmajor Eugen Ott (štvrtý z ľava), veliteľ
7. pechotnej divízie rozmiestnenej
v auguste 1939 na Kysuciach*

Po predčasne prerušenej diverznej akcii adresoval veliteľ 7. pechotnej divízie generálmajor Eugen Ott⁷ veliteľovi 21. divízie horských strelcov brigádnemu generálovi Józefowi Kustroniowi v Svrčinovci oficiálne ospravedlnenie, v ktorom žiadal o prepáčenie „poľutovaniahodného a nezodpovedného incidentu“, vyprovokovaného istým „nepričetným jedincom“. Čo však zatajil bol fakt, že tento „nepričetný jedinec“ bol ako prvý z dôstojníkov wehrmachtu počas poľského ťaženia dekorovaný Železným krížom II. triedy.⁸

O šesť dní neskôr, keď druhá svetová vojna skutočne vypukla, sa Nemci tunely pri Mostoch už nesnažili zachrániť. A tak sa ich veliteľovi poľských ženistov podporučíkovi Witoldovi Pirszelovi podarilo dvad

Jablunkovský tunel sa pred vypuknutím druhej svetovej vojny dostal do zvýšenej pozornosti nemeckej spravodajskej služby

siatimi tonami tritolu vyhodit' do vzduchu a vyradiť z prevádzky celý železničný úsek. Výluka na tejto trati sa dotkla i Kysúc, kde paralyzovala železničnú dopravu v smere Čadca – Bohumín. Oprava poškodenej trate trvala niekoľko mesiacov. Premávka na tomto úseku Košicko-bohumínskej železnice bola obnovená dňa 17. 10. 1939. Dovtedy Ríškonemecká železničná správa pre Sliezsko dopravu cestujúcich medzi Čadcou a Mostami u Jablunkova v okrese Český Tešín zabezpečovala náhradnou autobusovou dopravou.

Pred vypuknutím vojny

Leto roku 1939 poznamenané prípravami nemeckého útoku na Poľsko prebiehajúcimi taktiež i na území Slovenska a Kysúc bolo mimo-

riadne rušným obdobím. Okrem iných súvislostí, s ním bola spojená i výrazná aktivizácia spravodajskej činnosti. Predovšetkým poľská strana očakávajúca a obávajúca sa nemeckej agresie, vyvíjala v pohraničných oblastiach, odkiaľ očakávala prípadný útok, intenzívnu spravodajskú činnosť s cieľom získať čo možno najkomplexnejšie informácie o situácii na susednom území. Slovenské pohraničie a v rámci neho i Kysuce tak od leta roku 1939 patrilo k čoraz častejším cieľom poľských spravodajských služieb. V mestách ležiacich v blízkosti slovensko-poľskej hraničnej línie, Čadcu nevynímajúc, sa vo zvýšenej miere začali pohybovať poľskí agenti a ich konfidenti. Kvôli svojej početnosť a často i nápadnej činnosti neušli, pochopiteľne, pozornosti slovenských bezpečnostných orgánov.

Hlásenie Krajinského úradu v Bratislave z polovice júla roku 1939 v tejto súvislosti konštatuje nasledujúce informácie: „*Dôvernou cestou bolo tunajšiemu okresnému úradu oznámené, že istí Taczyna Rudolf z Jablunkova, bytom v dome MUDr. Politzera na nádražnej stanici v Čadci je v styku v veliteľom poľskej polície pohraničnej stráže, ktorý ku menovanému dochádza. U neho sa preoblieka do civilných šiat a takto preoblečený za civilného občana obyčajne vo sviatok v spoločnosti menovaného Taczynu odchádza do vnútrozemia za účelom spravodajským.*“

Okresný úrad väčšinu týchto a podobných hlásení vzal na vedomie a prisľúbil, že veci konfidenta Taczynu bude venovať zvýšenú pozornosť a po získaní dostatočných dôkazov proti nemu primerane zakročí. Odpoveď miestneho úradu nám však zároveň dokladala istú bezmocnosť miestnych orgánov efektívne zasahovať proti poľským agentom. Pokiaľ chceli pristúpiť k ich zatknutiu, často im neostalo nič iné, iba vyčkávať na vhodný okamih, ktorý však nikdy nemusel prísť.

V praxi bola totiž spravodajská činnosť iba ťažko dokázateľná, keďže takmer vždy ju jej aktéri skrývali za legálnu činnosť. Najčastejšie svoje aktivity maskovali napríklad za turistiku, obchod a podobne. Za týchto okolností slovenské orgány mohli poľských agentov iba pozorovať, keďže k zásahu či zatknutiu im chýbali potrebné dôkazy. Pri monitorovaní spravodajskej činnosti poľských agentov však vyhotovovali

pravidelné hlásenia, z ktorých sa môžeme dozvedieť bližšie informácie. Do portfólia bezpečnostnej agendy mapujúcej pôsobenie poľskej spravodajskej služby v oblasti Kysúc patrí napríklad i hlásenie Okresného úradu v Čadci adresované prezídiu Krajinského úradu v Bratislave vyhotovené dňa 17. júla roku 1939, v ktorom sa uvádzajú nasledovné informácie: „*Slovenská spravodajská služba zistila v oblasti slovensko-poľského pohraničia väčší počet poľských agentov a konfidentov, a to najmä v okolí Čadce.*“ Z hlásenia ďalej vyplýva, že vyhľadávaniu a verbovaniu konfidentov či informátorov sa vo veľkej miere venovali najmä miestni a poľskí židia, ktorí kvôli zle stráženému hraničnému priechodu vo Svrčinovci, mohli viac-menej nerušene prechádzať medzi obidvomi stranami hranice.

Železničná stanica v Čadci bola v lete roku 1939 miestom častého pohybu poľských spravodajských agentov

Spravodajská služba v pohraničných oblastiach však pre poľskú stranu predstavovala iba jednu z možností, ako získať strategické informácie z oblasti slovenského pohraničia. Okrem nej ďalej k tomuto účelu používali i iné prostriedky. O jednom z nich nás informuje i hlásenie okresného náčelníka v Čadci. *„Zo strany poľského pohraničia organizovaná poľská pozorovacia hlásna služba umiestňovaná je na terénnych výšinách a dobrým rozhľadom do nášho pohraničia tak, že každý pohyb u nás je pozorovaný a vojenskej službe je hlásený. Toto priame pozorovanie je potom dopĺňované, poťažme overované správami konfidentov.“*

Nemecké jednotky na Kysuciach

V období po vzniku slovenského štátu bolo vzhľadom na pripravované udalosti, možné vo viacerých oblastiach, predovšetkým však v tých ležiacich v blízkosti poľských hraníc, pozorovať neustále rastúcu koncentráciu nemeckých vojenských jednotiek.

Prítomnosť prvých nemeckých vojsk máme v oblasti Kysúc, kam začali postupne prichádzať kvôli pripravovanej agresii voči Poľsku zdokumentovanú už krátko po vyhlásení slovenského štátu v polovici marca roku 1939. Už dňa 30. marca 1939 Krajiniský úrad v Bratislave vydal obežník s celoštátnou platnosťou, v ktorom žiadal miestne slovenské úrady o vyhotovenie prípadného súpisu škôd spôsobených pobytom nemeckých jednotiek u nás.

V oblasti Kysúc máme prítomnosť prvých nemeckých vojsk zdokumentovanú od začiatku apríla roku 1939. V súvislosti s ich pobytom tu však nedochádzalo k nijakým závažnejším udalostiam. Podľa hlásení miestnych notariátov sa nemeckí vojaci ubytovaní v tunajších obciach správali slušne, tak ako mali nariadené v rozkazoch a smerniciach. Na druhej strane k bezproblémovým vzťahom medzi nemeckými vojakmi a slovenskou verejnosťou prispievali predovšetkým vydané usmernenia slovenských úradov ukladajúce miestnemu obyvateľstvu povinnosť správať sa k nemeckým jednotkám s ohľaduplnosťou, pričom týmto vojakom malo byť zároveň v rámci možností nápomocné. Absolútny zákaz platil pre akékoľvek protinemecké prejavy, prípadne demonštráciu nepriateľstva či odporu, za čo mohli byť previnilci prísne potrestaní. V sú-

vislosti s prítomnosťou nemeckých jednotiek bola vo viacerých kysuckých obciach zavedená permanentná hliadkovacia služba, ktorá v prípade potreby mala vojakom poskytovať náležitú pomoc. Po príchode na Slovensko sa nemecké jednotky usadili predovšetkým v oblastiach ležiacich v blízkosti poľských hraníc. Na Kysuciach im na nasledujúce

týždne poskytlo ubytovanie viacero kysuckých obcí. Jedna nemecká posádka bola umiestnená napríklad v Čadci. Hlásenia miestnych notariátov nám dokumentujú nemeckú prítomnosť i v ďalších kysuckých obciach. Miestni predstavitelia zväčša ešte pred príchodom nemeckých vojsk dostali od Okresného úradu v Čadci jasné pokyny o tom, že k príslušníkom nemeckej armády sa majú správať presne v zmysle vyššie spomenutých inštrukcií, pričom o celkovej situácii mali okresné vedenie informovať v pravidelných hláseniach. Notár zo Staškova dňa 26. augusta roku 1939 v tejto súvislosti Okresnému úradu v Čadci hlásil nasledujúce informácie: „*Obyvateľstvo tunajších obcí (Staškova, Olešnej a ďalších) ide nemeckému vojsku úplne v ústrety. Žiadané ubytovanie im bolo poskytnuté. Nedorozumenia a konflikty sa nevyskytujú.*“ V podobnom duchu

opísal situáciu vo vlastnom obvode i notár v Turzovke. Vo všeobecnosti môžeme konštatovať, že tunajšie úrady na Kysuciach sa podľa nariadení snažili byť nemeckým vojskám všeobecne nápomocné a vychádzať im vo všetkom v ústrety. V obciach turzovského notariátu najmä preto, v súvislosti s nemeckou prítomnosťou neboli zaznamenané nijaké vážnejšie incidenty.

*Príslušníci
nemeckej armády
na Slovensku*

Nemecké vojsko bolo ubytované taktiež v Zákopčí, kam prví vojaci prišli dňa 8. augusta 1939. Najviac vojakov miestne úrady umiestnili v niekoľkých zákopčianskych školách, keďže práve v tom čase boli ešte

NEROZLUČNÉ JE NAŠE PRIATELSTVO!

UNTRENNBAR IST UNSERE FREUNDSCHAFT!

Krátko po vzniku slovenského štátu sa na verejných priestranstvách objavili i plagáty propagujúce slovensko-nemeckú spoluprácu

*tembri napadlo Nemecko Poľsko a vypukla druhá svetová vojna.*⁴⁹

Dňa 14. augusta sa nemecká posádka ubytovala v Rakovej. Nemecká posádka sídlila taktiež v obci Vysoká nad Kysucou, kde jej pobyt, podobne ako v predchádzajúcich prípadoch, nesprevádzali nijaké výraznejšie problémy. Nemecké jednotky sa ubytovali takmer vo všetkých kysuckých obciach. V niektorých obciach, ako sa uvádza v úradných

letné prázdniny, ďalších úradníci ubytovali v tunajších domácnostiach, predovšetkým v osadách u Ščúrov a v osadách u Kľukov a Krátkov. Podľa hlásení miestneho notára i v Zákopčí sa približne mesačná prítomnosť cudzích vojakov zaobišla bez výraznejších incidentov. Vzájomné vzťahy medzi civilným obyvateľstvom a vojskom boli v hlásení hodnotené ako korektné, bez akýchkoľvek problémov.

V súvislosti s nemeckou prítomnosťou sa v Zákopčí v tomto období kopali zákopy, robili kryty, zriadil sa sklad vojenského a stavebného materiálu, o čom nás informuje obecná kronika: „Bola obava, že nielen obec Zákopčie, ale i celý štát, sa stane bojiskom. Vojsko odišlo dopoludnia dňa 31. augusta. Za vzniklú škodu (v bytoch, na roliach) dostalo obyvateľstvo peňažitú náhradu. Pobytom vojska zvýšil sa odbyt tovaru. Obchodníci a hostinskí robili veľký obrat. V sep-

hláseniach, obyvateľstvo nemeckých vojakov dokonca vívalo, čo bola podľa všetkého iniciatíva miestnej politickej reprezentácie. Jeden z takýchto prípadov máme zdokumentovaný v Oščadnici. Zmienil sa o ňom i miestny notariát v hlásení zaslanom Okresnému úradu v Čadci: „*Tu najšie obyvateľstvo príchod tohto vojska privítalo s nadšením a v každej záležitosti poskytovalo mu patričnú pomoc. Vyžadované predmety a potraviny mu poskytovalo bez výhrad.*“

Podobný obraz poskytujú aj záznamy o ešte skoršom príchode, pobyte a rušných presunoch nemeckých jednotiek, o čom píše Richard Lacko v monografii „Turzovka 1598/1998“ slovami:

„*Vo večerných hodinách 15. marca 1939 prišli do obce nemeckí vojaci, ktorých počet sa zvýšil začiatkom mesiaca júl príchodom oddielu Festungs Pionieru. 3. augusta prišli ďalšie nemecké oddiely a boli celý mesiac ubytovaní v Turzovke skoro v každom dome, najmä v centre, na Vyšnom Konci, v Predmieri, v Korní a Kline. Cesty boli skoro bez prestania obsadené vozidlami, premávka bola rušná, že nebolo možné prejsť ani na bicykli, hlavne na Vyšnom konci, kde bola vtedy súčasne prestavovaná a asfaltovaná cesta. Vtedy nešťastnou náhodou vozidlo smrteľne zranilo Jakuba Tkáčika, ktorý na druhý deň zomrel v žilinskej nemocnici. Nemeckí vojaci 31. augusta odišli z obce a nad ráno 1. septembra nad Turzovkou preleteli roje nemeckých lietadiel útočiacich na Poľsko.*“¹⁰

Skutočnú príčinu nemeckej prítomnosti na Slovensku, ktorou bol pripravovaný útok na Poľsko vláda, pochopiteľne, tajila. Pobyt nemeckých vojsk bol podľa úradných vyhlásení oficiálne odôvodňovaný ochrannou zmluvou medzi obidvomi štátmi, ktorá vstúpila do platnosti dňa 23. marca roku 1939 a ktorá dávala nemeckej strane možnosť voľne vysielat' vojenské oddiely do pohraničných oblastí Slovenska o čom sa bližšie zmienime v nasledujúcej podkapitole.

Posledné úderné skupiny prišli na Slovensko tesne pred pripravovaným útokom na Poľsko v závere augusta, čo nám dokumentuje i vyhotovený telefonogram Ministerstva vnútra v Bratislave zo dňa 24. augusta roku 1939: „*Hlavný voj nemeckých jednotiek už dnes v popoludňajších hodinách o 17.30 začne tiahnuť cez Angern, Modru, na Žilinu a to aj pešo. Okresné úrady sa o tom upovedomujú, aby upovedomili*

starostov obcí, četníctvo (políciu), že sa toto deje so súhlasom slovenskej vlády a keď sa nemecké vojsko objaví v obciach a prípadne si bude žiadať ubytovanie, aby sa ku nemu chovali ako ku armáde spriateleného štátu. Za ubytovanie bude vojsko platiť náhradu, presne tak, ako sa platí za ubytovanie slovenská armáda. Páni náčelníci sa žiadajú, aby podávali správy o tom ako sa chová obecnosť (obyvateľstvo) ku vojsku a vojsku ku obecnosti, či nie sú nedorozumenia alebo konflikty. Okresným náčelníkom, menovite tým, ktorí majú svoje obvody pri trati Bratislava – Žilina sa sdeľuje, že dnes od 20:00 hodiny pôjdu na trati Marcheg – Žilina vlaky s vojenským materiálom. Okresným úradom nariaďujem s okamžitou platnosťou permanentnú službu. Správy bude preberať vláda (oddelenie štátnej bezpečnosti číslo 169) kde je nariadená tiež permanentná služba.

Za ministerstvo

Dr. Koso. vr.

Prijal JUDr. Vloššák

Prítomnosť nemeckých vojsk sa slovenská vláda vo svojich oficiálnych vyhláseniach usilovala prezentovať ako ochranu slovenského územia pred bližšie nešpecifikovanou hrozbou. V tomto duchu sa niesli i oficiálne vydávané dokumenty, ktoré mali vysvetliť zvýšenú koncentráciu cudzích jednotiek na našom území.

Vyhláška

Nemecké vojenské oddiely, ktoré v záujme ochrany slovenského štátneho územia zdržujú sa na Slovensku, budú potrebovať v prípade potreby od obyvateľov plnenia (ubytovanie, stravovanie, krmivo, vozidlá, kone, pohonné látky atď.), a to prostredníctvom slovenskej vrchnosti. Plnenie budú platiť v hotovosti v mene slovenskej a len v prípade celkom výnimočnom v nemeckej mene podľa prepočítaného kurzu 1:10. Slovenské úrady každého druhu nerušené úradujú ďalej, avšak osoby ktoré sa previnia proti bezpečnosti nemeckej brannej moci a jej príslušníkom a sprievodu alebo proti príkazom nemeckých vojenských vrchností, budú sa

zodpovedať pred nemeckými vojenskými súdmi bez ohľadu na ich štátnu príslušnosť podľa nemeckého vojenského práva.

Únia, Bratislava

V Bratislave 28. augusta 1939

*Za slovenskú vládu Dr. Jozef Tiso, vr.
predseda vlády*

Vojenské jednotky prichádzajúce v tomto období na Slovensko na svoju dopravu využívali predovšetkým hlavnú cestu spájajúcu Bratislavu so Žilinou, odkiaľ niektoré z nich zamierili na sever do priestoru Kysúc.¹¹

*Nemecké vojská
pri presune severo-
západným Sloven-
skom koncom
augusta 1939*

Príchod a ofenzíva 7. Infanterie-Division

Aby sme lepšie pochopili okolnosti pobytu wehrmachtu na Kysuciach, musíme si uvedomiť, že územie nášho regiónu patrilo do tzv. ochranného pásma obsadeného nemeckými jednotkami a príslušníkmi nemeckých bezpečnostných, policajných a spravodajských služieb. 19. marca 1939 podpísal prezident Jozef Tiso vo Viedni „Zmluvu o ochrannom pomere medzi Nemeckou ríšou a Slovenským štátom,“ ktorú za nemeckú stranu potvrdil minister zahraničných vecí Joachim von Ribbentrop 23. marca v Berlíne. Druhý článok tejto zmluvy umožňoval Nemecku na území západného Slovenska zriaďovať vojenské objekty

a držať ich obsadené vojenskou silou, ktorú pokladá za potrebnú. Išlo o územie Záhoria, Malých a Bielych Karpát a Javorníkov – tzv. Nemecké ochranné pásmo alebo tiež *Schutzzone*. Aj keď konkrétna dohoda o ochrannom pásme vznikla až 12. augusta toho roku, Nemci obsadili toto územie bez akéhokoľvek ozbrojeného odporu už druhý deň po vyhlásení samostatnosti Slovenska 14. marca 1939, čo dokumentuje aj príchod jednotiek wehrmachtu do Turzovky.

Na Kysuciach boli v predvečer invázie do Poľska v plnej sile rozmiestnené oddiely 7. pechotnej divízie (7. *Infanterie-Division*) armádnej skupiny Juh, ktorej od 1. augusta do 30. septembra 1939 velil generál-major Eugen Ott (operačným dôstojníkom bol podplukovník Paul Reichelt). Divízia sa skladala z 19., 61. a 62. pluku pechoty (19., 61., 62. *Infanterie-Regiment*), 7. motorizovaného protitankového bataliónu (7. *Panzerabwehr Bataillon (mot.)*), 7. prieskumného bataliónu (7. *Aufklärungs Bataillon*), 7. delostreleckého pluku (7. *Artillerie-Regiment*), 7. rezervného poľného pluku (7. *Feldersatz Bataillon*), 7. spojárskeho bataliónu (7. *Nachrichten-Abteilung Bataillon*), 7. ženistického bataliónu (7. *Pionier Bataillon*) a zásobovacích jednotiek (*Versorgungseinheiten*). Prítomnosť po zuby vyzbrojených jednotiek wehrmachtu neostala pred Kysučanmi utajená, hoci to isté už nemožno tvrdiť o ich domnienkach týkajúcich sa skutočných cieľov nemeckej vojenskej prítomnosti.

„V auguste 1939 sa v niektorých kysuckých obciach zhromažďovali nemecké vojská pripravujúce sa na vpád do Poľska,“ dočítame sa v monografii mesta Čadca z roku 2005. „V posledný deň augusta prichádzali do Čadce, kde obsadili dôležité body. V noci na 1. septembra sa nemecké vojsko presúva cez Svrčinovec a ďalšie obce do Poľska. Dňom 1. septembra sa začína 2. svetová vojna. Už na druhý deň zriadilo nemecké velenie v bývalých kasárňach v Čadci poľnú nemocnicu.“¹²

Išlo o naozaj impozantnú silu – na kysuckej strane hranice bolo k útoku pripravených celkom 17 700 vojakov, 12 ťažkých a 36 ľahkých húfníc, 75 protitankových diel, dvadsať 75 mm kanónov, šesť 150 mm diel a 138 ťažkých guľometov. Navyše podporu pechote poskytovalo letectvo proti 1500 poľským vojakom vyzbrojených 15 kanónmi, 6 protitankovými delami a 20 ťažkými guľometmi. Nemeckí vojaci v závere

augusta vyzbrojovali v príhraničných obciach aj príslušníkov Hlinkových gárd a civilné obyvateľstvo. V Čiernom to boli 2 ľahké guľomety, 10 pištolí značky Maxim a 50 ručných granátov značky Škoda, ako aj potrebné strelivo. Podobne to vyzeralo aj v Svrčinovci a Skalitom.¹³

Na druhej strane hranice ostrážito sledovali každý pohyb budúcich útočníkov. 2. pluk pechoty KOP pod velením podplukovníka J. Rogowského bránil priechod od Čadce na Żywiec v smere Bielska a s hlavným obranným uzáverom pred pevnosťami „južného Westerplatte“, Wegierskej Góry. Južná poľská hranica východne od Zwardoňa bola obsadená oddielmi 1. Horskej brigády plukovníka Janusza Galadyka. Údolie Soly a cesty z Čadce cez Zwardoň do Żywca bránil 1. batalión KOP „Berezewecz“ 2. pluku pechoty KOP pod velením majora Kazimierza Czarkowského. Strelci boli podporovaní bataliónom ON „Żywiec“ a skromnými delostreleckými silami. Zázemie tvorili štyri pevnosti Wegierskej Góry obsadené 151. pevnostnou rotou kapitána Tadeusza Semika.

Nemecké vojská obsadzujú poľské pozície v blízkosti Wegierskej Góry

V piatok 1. septembra 1939 po 4. hodine ráno prekročili nemecké jednotky hranice, zatiaľčo bombardéry luftwaffe štartovali k útoku na poľské pevnosti. Padli prvé výstrely a začala druhá svetová vojna.

„Bol to prvý poľský vojak, ktorého som videl zblízka,“ píše 2. septembra 1939 nemecký vojnový korešpondent K. Frowein z frontu, na ktorom toto stretnutie zanechalo nezabudnuteľný dojem. „Bola to skrva

Hlavné smery nemeckého útoku na Poľsko v septembri 1939

vená kôпка ľudského utrpenia, nohy bolesťou stiahnuté ku hrudi, tvár dozelená bledá. Z jeho úzkych pier unikal takmer nepočuteľný krik: *Vodu! Vodu!* Rozopli sme mu blúzu uniformy, nemecký zdravotník mu podal poľnú fľašu. Naposledy sa na jeho tvári objavil bolestný úsmev, keď zašepkal nemecké slovo: *Danke*. Krátko nato zomrel a teraz spočíva na mieste, kde padol, pod obyčajným dreveným krížom ozdobeným poľskou helmou a nápisom: *Šesť poľských vojakov*.¹⁴

Tento obraz bol charakteristickým výjavom toho, čo sa dialo v smere nemeckého útoku. Zavčas rána 1. septembra 1939 nemecké lietadlá zaútočili na pohraničné oddiely majora Czarkowského brániaceho prístup od Čadce a zhodili svoj smrtonostný náklad aj na pevnosti v zázemí. 7. delostrelecký pluk ostreľoval z palpostu na Firkovom grúni poľské pozície, zatiaľčo sa 62. pluk pechoty prebojoval od Čadce cez Jablunkovský priesmyk, ktorý ovládol. 19. pluk pechoty oslobodil Skalité a obsadil Koniakow a Zwardoň. Nemeckých prieskumníkov pritom viedol správca chaty „Beskidenverein“ Alojz Wagner z Lipowskej Hali, zatiaľ čo Gustaw Pustelnik z horského útulku na Rysianskej Hali previedol

cez hranice dve jednotky nemeckej 3. horskej divízie podporované niekoľkými ľahkými tankami Panzer I.

Pamätné knihy jednotlivých obcí vypuknutiu vojny venovali rozdielnú pozornosť. Zatiaľ čo kronikár v Svrčinovci zhrnul nemecký útok na Poľsko do troch riadkov, z ktorých sa dozvedáme, že „*poľskí financí z našej obce odišli. Dvaja mŕtvi ostali na cintoríne. Prichádza II. svetová vojna ...*“, čadčianska kronika k tomu už len lapidárne dodáva, že išlo o jedného pohraničného strážnika a jedného „četníka.“¹⁵ Najväčší priestor venoval prvým bojom Nemcov s Poliakmi kronikár obce Skalité, ktorý zároveň zaznamenal aj úlohu Hlinkovej gardy v pohraničnom konflikte:

Postup nemeckých jednotiek v blízkosti obce Zwardoň

„Ráno o 4. hodine bolo počuť tupé dunenie kanónov spoza Lieskovej. Okolo 5. hodiny zasa zaštekotali guľomety v priestore Skalanky a Vrešťovského Beskydu, ale nik ešte nevedel, čo sa robí. Asi okolo 6. hodiny ráno začali Nemci postupovať dolinou od Oščadnice vedľa Rajskeho potoka. Jedna časť Nemcov pokračovala od Triciatku cez Poľanu Migasa a Pazderov. Druhá časť po hradskej na Zwardoň. Na Triciatku bol krátky oddych pochodujucej pechoty. V ústredí poľská finančná posádka a finančná stráž ešte nevedela, že Zwardoň je už obsadený, lebo telefónne spojenie bolo prerušené. Boli vyzvaní od HG, aby sa vzdali.

*Poľská pechota
začiatkom septem-
bra 1939*

Keď o tomto nechceli ani počuť a chystali sa na odpor, doz. Fin. stráže Karol Pláteník odišiel na Triciatok a upozornil tam odpočívajúcu nemeckú jednotku, že v ústredí je ešte poľská posádka. Hneď prišli dve autá asi s 13 mužmi a zastali pri farskej záhrade. Znovu vyzvali komandanta poľskej polície, aby sa vzdal, že odpor je zbytočný. Tento však odpovedal, že ak sa nevzdialia za hranicu, začnú strieľať. Po prekročení hranice, hneď po vrátení sa gardistov jeden Nemec vystrelil do vzduchu. Z poľskej strany sa paľba opakovala. Hneď nato začal rachotiť guľomet, ktorý bol umiestnený na veži kostola a opakovacie pištole nemeckých vojakov, ukrytých za pajtou J. Časnochu pred školou. Potom z farskej záhrady a manzardiek Potravného družstva Poliaci opakovali paľbu.“¹⁶

Pri prestrelke v obci prišli o život traja muži na poľskej strane a dvaja boli ranení. Jedným z nich bol „komandant“ poľskej polície Jozef Czestaw Biliński, ktorý bol zasiahnutý, keď chcel preskočiť plot. Pochovali ho na tamojšom cintoríne vedľa fary. Na „vyšnom konci“ obce pri viadukte bol ranený a neskôr v žilinskej nemocnici zomrel ďalší poľský vojak, o smrti ktorého informoval jeho rodičov skalitský farár Peter Černo. Zvyšok poľskej posádky i finančnej stráže bol zajatý.¹⁷ Ako píše historik Pavol Matula, „v prázdninovej kolónii v Čadci bola 2. septembra 1939 zriadená poľná nemocnica pre nemeckú armádu, kde vypomáhali aj sestry zo slovenského Červeného kríža. V nemocnici zomrel jeden nemecký a jeden poľský vojak. Obaja boli pochovaní 4. septembra na miestnom cintoríne.“¹⁸ Ako ďalej dodáva, v prvých pohraničných bojoch tak boli k územia Slovenska pripojené obce, ktoré v novembri 1938 zabrala poľská armáda:

„Zatiaľ čo útok Nemecka bol pre Poľsko pohromou, slovenská populácia zo zabratých častí pád poľskej moci vítala s radosťou. Hlinkove

*gardy vstupovali do obcí, na domoch ktorých ihneď po prechode nemec-
kých vojsk zaviali slovenské zástavy. Obyvateľstvo ich malo pre túto
chvíľu už dávnejšie pripravené.*“¹⁹

Dňa 2. septembra v ranných hodinách obsadil 62. pluk pechoty Ba-
raniu Góru a popoludní dobyl Szare, Kamesznicu a Milówku. V tej
chvíli bol už osud poľskej armády v oblasti priliehajúcej ku nástupnému
priestoru 7. pechotnej divízie na Kysuciach za úspešnej ofenzívy wehr-
machtu na celom fronte spečatený trpkým poznaním porážky a ústupu.
Po ukončení poľského ťaženia 6. októbra 1939 boli Kysuce ušetrené
bezprostredných vojnových udalostí až do príchodu frontu v apríli 1945.
Príslušníci 7. pechotnej divízie wehrmachtu sa sem totiž už nevrátili.
Dňa 30. septembra generálmajora Eugena Otta vystriedal na veliteľskom
poste generálporučik Eccard Freiherr von Gablenz a divízia bola odve-
lená v máji 1940 na západný front.²⁰

PRVÉ ROKY SLOVENSKEHO ŠTÁTU A KYSUCKÝ ODBOJ

Situácia na Kysuciach v prvých rokoch druhej svetovej vojny

Obdobie I. Slovenskej republiky (1939 – 1945) resp. slovenského
štátu sa na Kysuciach, až do vypuknutia Slovenského národného povsta-
nia, nieslo relatívne v pokojnej atmosfére.

Vyhlásenie slovenského štátu bolo vo väčšine kysuckých obcí, kde
počas celého obdobia trvanie Československej republiky politicky do-
minovala najmä Hlinkova slovenská ľudová strana prijaté zväčša pozi-
tívne a s nadšením. V obave pred tým, aby príležitostné bujarejšie oslavy
vyhlásenia nezávislosti dňa 14. marca roku 1939 neprerástli do násil-
ností, prípadne z obavy pred stretmi medzi zástancami samostatnosti
a prívržencami Československa, okresné veliteľstvo Hlinkovej gardy
v Čadci prijalo viaceré bezpečnostné opatrenia, ktorých hlavným cieľom
bolo zabezpečenie verejného poriadku. Prioritne obmedzili viacerými
nariadeniami dňa 14. marca podávanie alkoholických nápojov. Značne